

SPIRA GYÖRGY

A *Neue Rheinische Zeitung* utolsó cikke a magyar szabadságharcról

A hatóságok által elnémulásra ítélt *Neue Rheinische Zeitung* szerkesztősége a lap utolsó, 1849. május 19-i (301.) száma, a híres vérszínnyomású búcsúszám legterjedelmesebb cikkét az európai forradalom akkori legfőbb reményiségének, a pályája delelőjére még csak ezidőtájt emelkedett magyar szabadságharcnak szentelte. A *demokrácia orgánuma* — állapíthatta meg utóbb teljes joggal Engels — előzőleg is „többet tett, mint akárki más, hogy a magyar ügyet Németországban népszerűsítse, azáltal, hogy . . . a magyar szabadságharcot a cikkek sorozatával követte”,¹ most pedig — éppen az ő tollából² — minden korábbinál részletesebb és alaposabb áttekintést adott olvasóinak „e nagyszerű kelet-európai forradalmi háború” eddigi alakulásáról és pillanatnyi helyzetéről.

Azóta éppen száztíz esztendő pergett le, a harc, amely akkor magyar földön Európa szabadságáért is vívatott, immár nem tüzével, csak parazsával melenget, a magyar olvasó azonban, ha kezébe kerül a rég kidőlt távoli fegyverbarát szenvedélyes helyzetrajza, e bármely személyes vallomásnál személyesebb vallomás, ma is éppoly szívdobogást érez, amelyet, e cikket olvasván, elődei érezhettek volna száztíz éve. Ha kezébe kerül . . . Mert száztíz esztendő anélkül múlt el, hogy a magyar olvasóközönség akár ezt az írást, akár a *Neue Rheinische Zeitung* előző magyarvonatkozású cikkeinek legtöbbször anyanyelvén is megismerhette volna.

Abban persze, hogy az első kilencvenöt esztendő adósunk maradt e téren, nincs semmi meglepő. Az a körülmény viszont, hogy az utolsó tíz-tizenöt év, amely pedig egyébként — ha nem is eleget — nem keveset tett Marx és Engels szellemi hagyatékának hazai megismertetéséért, éppen ezen a téren még maga sem kezdte meg a felgyülemlett adósság törlesztését, annál visszább. Mert ennek az oka nyilvánvalóan csak az, hogy Engelsnek (és Marxnak) e korai s alkalmi szükségletek kielégítésére szolgáló írásai nem mentesek kisebb-nagyobb tévedésektől, egyes részleteik vonatkozásában tehát nem állották meg az idő próbáját. Ámde kielégítő indoka lehet-e ez a tartózkodásnak?

Maradjunk azonban jelenleg pusztán a szóbanforgó cikknél s szögezzük le már itt, előljáróban, hogy több pontján ez sem mentes tévedésektől. Számos apró elírást találunk benne például egyes események időpontjának, illetve időbeli egymásutánjának meghatározásával, néhány szereplő személy meg-

¹ *Engels Frigyes*: Forradalom és ellenforradalom 1848-ban, Új könyvtár 4.

² Bpest, é. n. [1948], 141. o.

² A cikk eredetileg névtelenül jelent meg; Engels szerzőségét állapítja meg Marx és Engels műveinek orosz nyelvű kiadása: *К. Маркс—Ф. Энгельс: Сочинения VI*. Москва, 1957. 560. o.

nevezésével, bizonyos jogszabályok tartalmának ismertetésével kapcsolatban és így tovább. De vajon felróhatjuk-e Engelsnek az efféle jelentéktelen hibákat, amikor jól tudjuk, hogy az ellenséges gyűrűbe zárt Magyarországról akkor alig jutottak ki hírek külföldre s még a külső országokban tartózkodó hivatalos magyar kormány megbízottaknak is sokszor hetekig kellett várniok, amíg egy-egy hazai eseményről megbízható értesüléseket szerezhettek? Nem takargatnunk kell tehát az ilyen szükségszerűen adódó pontatlanságokat (amelyek Engels mondanivalójának érdemét különben sem érintik), hanem — immár alaposabb ismeretek birtokában — kiigazítanunk őket. S ez, magyar vonatkozásokról lévén szó, nekünk magyaroknak egyenesen kötelességünk is, hiszen nem számíthatunk arra, hogy ezt a munkát helyettünk mások fogják elvégezni. Ezért tartotta feladatának e sorok írója, hogy az alább következő szöveget jegyzetekkel kísérsje s ezekben — ahol feltétlenül szükséges — helyesbítse a hibás adatokat.

Találhatóak azután Engels előadásában bizonyos túlzások is. Több ízben téves adatokat közöl például az egymással szembenálló seregek létszámára vonatkozólag, s ha téved, mindig a magyar szabadságharc javára téved: mintha a honvédseregnek 1849 tavaszáig a valóságosnál erősebb ellenséget sikerült volna visszavernie, az elkövetkező időkben pedig a valóságosnál gyengébb ellenfelekkel kellene megbirkóznia. Hasonlóképpen eltúlozza a magyar sereg kötelékében harcoló lengyel és német légiók létszámát és jelentőségét is, s — ami a legfőbb — túlzott reményekkel viseltetik a jövőt illetően, akár a magyar szabadságharc, akár a küszöbönálló franciaországi választások várható kimenetelét latolgatja. Engels mentségére perszè ezekkel kapcsolatban is sok mindent fel lehetne hozni, kezdve ismét a rendelkezésére álló értesülések pontatlanságával s végezve azzal, hogy például a francia választásoknak ugyanebben az időben a mi megbízottunk, a hely színén tartózkodó s az Engelséinél sokkal szélesebb körű összeköttetésekkel bíró Teleki László is hasonló bizakodással nézett elébük, ma már azonban erre nyilván semmi szükség: hisz vajon nem éppen ezekkel a túlzásaival, ezekben a túlzásaiban is kifejeződő velünkérzésével egyetemben oly kedves számunkra Engels cikke?

Akadnak végül Engels értékítéletei között is olyanok, amelyeket az utókor nem tekinthet helytállóaknak. Így ebben az írásában még elhárítja a magyar vezetőkről a felelősséget, amely a bécsi októberi felkelés megsegítésében tanúsított késedelmükért terheli őket; így az indokoltnál nagyobbra becsmérlő Görgey hadvezéri rátermettségét; így itt még magyarázatokat igyekszik találni arra, hogy a honvédsereg a tavaszi hadjárat győzelemrevitele után nem Bécs, hanem Buda ellen fordult stb. De — megint csak azt kell kérdeznünk — akár ezek a hibák is okot szolgáltatnak-e arra, hogy hallgatással menjünk el e cikk mellett? Hiszen éppen Engels volt az első, aki ezeket a tévedéseket utóbb — s nem sokkal később — helyreigazította, aki a *Forradalom és ellenforradalom* lapjain már 1852-ben kimerítően bírálta a bécsi októberi felkelés idején magyar részről elkövetett mulasztásokat,³ aki már ugyanebben az évben papírra vetette ismert hasonlatát Görgeyről, „a tehetséges exhadnagy”-ról,⁴ aki már 1858-ban határozottan rámutatott arra, hogy a Bécs elleni tavaszi

³ Engels, *Forradalom és ellenforradalom* 135–142. o.

⁴ Engels levele Marxhoz, Manchester, 1852. júl. 6. Marx és Engels filozófiai és politikai fejlődése (Levélváltásuk I. sorozata 1844–1853), Marx-könyvtár I. Wien. 1922. 140. o.

támadás mellőzésével „Magyarország megmentésének utolsó lehetősége is elveszett” s „így Buda ostroma az 1848—49-i magyarországi háború fordulópontját jelentette”.⁵ És — s ez a legfontosabb — Engelsnek ebben a cikkében korántsem csupán ilyen utólagos helyesbítésre szoruló megállapítások foglaltatnak, hanem — s jóval nagyobb számban — olyanok is, amelyeket bizvást maradandó értékűeknek fogadhatunk el, amelyek ma is komoly figyelmet érdemelnek.

Ezek némelyikére talán nem lesz hiba már itt, előjáróban utalni. Ilyen például Engelsnek az a találó megfigyelése, hogy a honvédsereg hadműveleteinek legfőbb jellemzője a *manőverezés*; ez a gondolat talán nyitja lehet a honvédsereg által aratott részsikerek és a honvédsereg által elszenvedett végső kudarc hadtörténeti szempontból történő magyarázatának és elbírálásának. Vagy ilyen az a rendkívül szellemes és rövidségében is igen mély — bár a nemzetközi összefüggések vonatkozásában némileg ismét túlzottan kihegyezett — egybevetés, amelyet az 1830—31-i lengyel és az 1848—49-i magyar szabadságharc között tesz Engels, lényegében — s úttörő módon — arra mutatva rá, mennyire sorsdöntő feltétele volt Magyarország belső polgári átalakítása annak, hogy a magyar forradalom szembeszállhasson a feudális Habsburg-abszolutizmussal s ezáltal — ellentétben a lengyel felkeléssel, amelynek vezetői húzódoztak a polgári átalakulástól — európai jelentőségre emelkedjék. És ilyen — hogy többet ne is említsünk — az az idekapcsolódó gondolatsora, amely szerint a magyar forradalomnak éppen erősen *nemzeti* jellege biztosított nagy *nemzetközi* hatóerőt; s ennek kiemelése annál is inkább szükséges, mert még ma is vannak, akik nem értik át, hogy a magyar forradalom nemzeti és társadalmi tennivalói egymástól elválaszthatatlanok voltak, hogy Magyarország — és a többi kelet-európai függő ország — nemcsak önállóságáért nem szállhatott síkra a belső polgári átalakulás megvalósítása nélkül, hanem belső polgári átalakulását sem vihette végbe a feudális viszonyok legfőbb tartóoszlopának, az elnyomó hatalom *feudális* abszolutizmusának megdöntése nélkül, s hogy Magyarország — és a többi kelet-európai függő ország — *gyors* felemelkedésének, *maradéktalan* kapitalizálódásának azért is elengedhetetlen feltétele volt a függetlenségi harc, mert csak ez vezethetett a feudalizmus elemeit konzerváló kelet-európai államrendszer megingatására.

Az ilyen és hasonló megállapítások fontossága önmagában is elegendő indoka volna annak, hogy a *Neue Rheinische Zeitung*nak ezt a cikkét (és az előzőket is) haladéktalanul a magyar olvasók kezébe adjuk. Az adott esetben azonban többről is szó van, mint egyes fontos megállapításokról. Ez a cikk egyetlen olyan írása Engelsnek, amelyben (keletkezésének időpontjáig) a magyar forradalomnak — ha vázlatosan is — teljes menetét áttekinti, összefoglalja, vagyis első vázlatként fogható fel annak a részletesebb tanulmányának, amelyet szerzője a magyar szabadságharc történetéről szándékozott írni. S mivel ez a részletesebb munka — nagy veszteségünkre — utóbb mégsem született meg, néminemű pótlására, a magyar forradalomra — s kivált annak egészére — vonatkozó engelsi nézetek közül legalább a lényegesebbek mibenlétének és kapcsolatainak megvilágítására elsősorban éppen a szóbanforgó cikk kínálkozik, különösen ha egyes kiigazításra szoruló pontjait még egybe is vetjük szerzőjének azokkal az egyéb — részben már említett —

⁵ Buda, The New American Cyclopaedia X. New York. 1858. 60. o.

későbbi megnyilatkozásaival, amelyek szintén az itt tárgyalt kérdéseket érintik.

*

Következik tehát Engels cikke *a magyar szabadságharc kifejléséről és európai jellegéről*:*

Köln, május 18. Éppen most, amidőn a magyar háború az oroszok valóssággá váló bevonulásának következményeképpen európai vá alakul, kénytelenítettünk felhagyni további menetére vonatkozó tudósításainkkal. Csak arra van lehetőségünk, hogy egy futó áttekintésben újólag felvázoljuk olvasóink számára e nagyszerű kelet-európai forradalmi háború kifejlését.

Emlékeztet, hogy a Kossuth által irányított pozsonyi országgyűlés már a februári forradalom előtt, 1847 őszén forradalmi határozatok egész sorozatát alkotta meg: kimondotta a földbirtok eladhatóságát, a parasztok szabad költözését, az örökváltságot, a zsidók egyenjogúsítását, a közteherviselést,⁶ a horvátoknak és a szlavóniaiaknak megengedte, hogy belső ügyeikben tulajdon nyelvüket használják hivatalos nyelvként, s végezetül, önálló felelős minisztériumot követelvény Magyarország számára, ezzel Magyarország elszakadása na k irányában az első lépést éppen aznap tette meg, amely napon Párizsban megkezdődött a februári forradalom (febr. 22).⁷

A februári forradalom kiűtött. S vele együttjárt annak az ellenállásnak az összeroppanása, amelyet a bécsi kormányzat a magyarok követeléseinek ellenében tanúsított volt. Március 16-án, a bécsi forradalmat követő napon megadatott az önálló magyar minisztérium, s ezáltal Magyarországnak Ausztriával fennálló összekötöttese puszta perszonális unióra korlátozódott.

Ekkor az önállóvá lett magyar forradalom sebesen haladt előre. Eltöröltek minden politikai előjogot, általános választójogot vezettek be, váltság nélkül, állami kármentesítés fejében megszüntették valamennyi feudális tartozást, robotot és dézsmát, keresztülvitték Erdély unióját, kicsikarták Kossuthnak pénzügyminiszterré tételét és a pártütő bán, Jelachich elmozdítását.

Am időközben ismét erőre kapott az ausztriai kormányzat. Az — úgy mond — felelős minisztérium Bécsben tehetetlenkedett, az innsbrucki udvar kamarillája viszont, amely az olaszországi császári hadseregre, a csehek, horvátok és szerbek nemzeti vágyaira s a rutén parasztok megrögzött korlátoztságára támaszkodott, annál hatalmasabban emelkedett fel.

Június 17-én⁸ a Bánságban és a Bácskában kiűtött az udvar pénze és

* A fordításról itt csak annyit, hogy némileg eltér Marx és Engels írásainak szokványos magyarításaitól, amennyiben nem törekszik az eredeti szöveg színes, eleven stílusát az átültetés során agyonmodernizálni s ennek egyenes velejárójaként elszürkíteni, elerőtleníteni, hanem — anélkül, hogy valamiféle avittságokat hajhászna — igyekszik hasznosítani azokat az értékeket, amelyekkel éppen a *Neue Rheinische Zeitung*gal egy időben kiadott magyar lapok — kivált a *Marcius Tizenötödike* és a *Kossuth Hírlapja* — gazdagították hírlapírói stílusunkat s amelyek közül XX. századi sajtónk kezén sajnos igen sok veszendőbe ment. — A fordítás gondos ellenőrzéséért Schütz Odönnek mondok hálás köszönetet.

⁶ A jobbágyok szabad költözését és a birtokbirtokást valójában már korábbi országgyűlések törvénybe iktatták; a kötelező örökváltság és a közteherviselés tárgyában az országgyűlés a forradalom kitörése előtt nem jutott el határozathozatalig, bár elvben mindkét reformot magáévá tette; a zsidók emancipációját ezen az országgyűlésen még nem mondták ki.

⁷ A felelős kormány követelése az országgyűlés előtt először Kossuth március 3-i felirati javaslatában merült fel.

⁸ Június 6-án.

emisszáriusai által szított szerb felkelés. 20-án a császár fogadta Innsbruckban és ismét bánná nevezte ki Jelachichot.⁹ Jelachich, visszatérvén Horvátországba, megtagadta az engedelmisséget, augusztus 25-én pedig hadat üzent a magyar minisztériumnak.¹⁰

A Habsburg-kamarilla árulása nyíltan napvilágra került. A magyarok még egyszer megkísérelték visszatéríteni a császárt az alkotmányos útra. Az országgyűlés kétszáz¹¹ tagjából álló küldöttséget menesztettek Bécsbe; a császár kitérő választ adott nekik. Az izgalom nőttön nőtt. A nép biztosítékokat követelt és miniszterváltást csikart ki. Az árulókat, akiből akadt a pesti minisztériumban is, eltávolították, és Kossuthot szeptember 20-án miniszterelnökké nevezték ki.¹² De a császár helytartója, István főherceg nádor már négy nap múlva¹³ Bécsbe szökött, s a császár 26-án¹⁴ közzétette a magyarokhoz intézett ismert szózatát, amelyben a minisztériumot mint pártütőt elmozdította, a magyarfaló Jelachichot Magyarország kormányzójává nevezte ki és Magyarország leglényegesebb forradalmi vívmányait megsértette.

A szózatot, amelyet egyetlen magyar miniszter sem jegyzett ellen, Kossuth semmitérvőnek nyilvánította.

Eközben Jelachich, akinek kedvezett az egész — névleg magyar, valójában azonban szőröstül-bőröstül császári — tiszti- és táborokban uralkodó bomlás és árulás, Székesfehérvárig nyomult előre. Ott azonban a magyar sereg, bár vezérei árulók voltak, megverte és ausztriai területre, egészen Bécs falaiig űzte. A császár és a kivénhedt áruló, Latour úgy határoz, hogy erősítést küld neki és Magyarországot német és szláv csapatok alkalmazásával ismét meghódoltatja. Ekkor kiűt az október 6-i bécsi forradalom, s egyelőre véget vet a császári-királyi terveknek.

Kossuth egy magyar hadtesttel nyomban segítségükre siet a bécsieknek. A Lajtánál visszatartja a haladéktalan benyomulástól a bécsi birodalmi gyűlés tétovázása és saját tisztjeinek árulása, valamint legnagyobbbrészt népfelkelőkből álló seregének szervezatlensége. Végül is kénytelen néhány tucat tisztet letartóztatni, Pestre vitézni s egyeseket agyonlővetni, és most megkockáztatja a támadást. Fölöttébb későn — Bécs már elesett, a reguláris osztrák csapatok pedig Schwechatnál visszavetették az ő fegyelmetellen népfelkelőit.

Még hat hétig tartott a császáriak és a magyarok közti fegyvernyugvás. Míg mindkét hadsereg mindeneiket megmozgatott, hogy erejét gyarapítsa, az olmtüzi kamarilla végrehajtotta jóideje előkészített államcsínyét: a félkegyelmű Ferdinándot, aki a forradalom javára tett engedmények által kompromittálta és elkoptatta magát, lemondatta és a trónra kész eszközeként a gyermek Ferenc Józsefet, Zsófia fiát ültette. A pesti országgyűlés a magyar alkotmány alapján elutasította ezt a trónváltozást.

December közepén elvégre megkezdődött a háború. A császári hadsereg ezideig Magyarországot szinte teljesen körülvárta. A támadás valamennyi irányból egyszerre történt.

⁹ A császár Jelačićot június 19-én fogadta Innsbruckban, báni tisztebe azonban csak szeptember 4-én helyezte vissza.

¹⁰ Formális hadüzenetre nem került sor.

¹¹ Százhusz.

¹² Az országgyűlés Kossuthot szeptember 16-án az Országos Honvédelmi Bizottmány tagjává, október 8-án pedig ennek elnökévé választotta.

¹³ Szeptember 23-án.

¹⁴ Október 4-én.

Ausztria felől a Dunától délre három, együttvéve legalább 90 000 főnyi hadtest nyomult előre a főparancsnok, Windischgrätz tábornagy személyes vezetésével. Stájerország irányából a Dráva balpartján Nugent mintegy 20 000, Horvátországból a Dráva jobbpartján Dahlen 10 000 emberrel vonult a Bánság felé. Magában a Bánságban több határőrezred, a temesvári őrsereg, a szerb felkelőhad és Knicjanin szerbiai segédcsapata, összesen 30—40 000 ember harcolt Todorovich és Rukavina parancsnoksága alatt. Erdélyben Puchner 20—25 000 és a Bukovinából betört Malkowski¹⁵ 10—15 000 emberrel helyezkedett el. Végezetül Galiciából Schlick nyomult előre 20—25 000 főnyi hadtestével a Tisza felső folyása felé.

A császári hadsereg tehát mindösszesen legalább 200 000 főre rágó reguláris s többnyire harcedzett csapatokból állott, nem számítva a szláv, román és szász felkelőket és nemzetőröket, akik a Délvidéken és Erdélyben szintén részt vettek a harcban.

E roppant haderő ellenébe Magyarország talán 80—90 000 főre menő gyakorlott csapatokból álló sereget állított, amelynek a tagjai közül 24 000 kiszolgált egykori császári katona, a többi 50—60 000 pedig még teljességgel szervezetlen honvéd és népfelkelő volt; olyan sereget, amelynek a vezérei legnagyobb részét szintoly árulók voltak, akár a Kossuth által a Lajtánál letartóztatott tiszték.

Csakhogy az erőhatalommal fékentartott Ausztriából több újoncot kiprészelti egyelőre nem lehetett s Ausztria anyagilag is végromlásba és a szinte teljes pénztelenség állapotába jutott, a magyarok előtt viszont még nagyszerű segédforrások állottak megnyitva. A magyaroknak a szabadságért való rajongása, amelyet még a nemzeti büszkeség is emelt, napról napra növekedett s a harcra vágyakozókat ez ötmillió kis nép számára hallatlan számban bocsátotta Kossuth rendelkezésére; a magyar bankjegysajtó kimeríthetetlen pénzforrást biztosított néki, s a magyarok mind úgy fogadták el e nemzeti asszignátákat, akár a szilárd ezüstpénzt. A puska- és ágyúgyárok teljes erővel tevékenykedtek. A seregnek csak fegyverben, gyakorlatban és jó vezérekben volt hiánya, és mindez kevés hónapokon belül volt megszerzendő. Minden azon múltott tehát, hogy időt nyerjenek s a császáriakat az ország belsejébe csalogassák, ott azután szakadatlan gerilla-háború kimerítette, nagylétszámú helyőrségek és egyéb különítmények hátrahagyása elerőtlenítette volna őket.

Innen eredt a magyaroknak az a tervük; miszerint lassanként visszahúzódnának az ország belsejébe, folytonos csatározásokban gyakorolják az újoncokat s végső szükség esetén a Tisza vonalát, ezt a Magyarország szíve körül húzódó természetadta árkot és a hozzácsatlakozó járhatlan ingoványokat állítsák maguk és elleneik közé.

A Pozsony és Pest közötti területen a magyaroknak a bár erősebb osztrák haderő ellenében a legszerényebb számítás szerint is két-három hónapig kellett tartaniuk magukat. Ekkor azonban kemény fagy lépett fel, s ez a folyókat és a mocsarakat mind több hónapon át még nehéz lövegekkel is járható jégpáncélba burkolta. Ennek okából a terepnek a védelemre nézve előnyös adottságai mind megszűntek, a magyarok által létesített sáncok mind haszontelenné és a bekerítés veszélyének kitettek lettek. Így történt, hogy a magyar sereg nem több mint húsz napon belül Soprontól és Pozsonytól Győrig, Győrtől Mőrig, Mőrtől Pestig vetetett vissza s még Pestet is kiűriteni és voltaképpen már a hadjárat kezdetén a Tisza mögé húzódni kénytelenített.

¹⁵ Malkovskyt Engels Urban ezredessel, a naszódai román határőrezred parancsnokával téveszti össze.

S míg ez történt a fősereggel, ugyanez ment végbe a többi hadtesttel is. A Délvidéken Nugent és Dahlen mind messzebb tört előre a magyarok által megszállt Eszék felé, a szerbek pedig hovatovább a Maros vonalához közeledtek: Erdélyben Puchner és Malkowski egyesült Marosvásárhelynél: északon Schlick a Kárpátokból levonult egészen a Tiszáig és Miskolc felett összeköttetést teremtett Windischgrätzcel.

Úgy rémlett, hogy az osztrákok jószerivel felszámolták a magyar forradalmat. Magyarország kétharmada és Erdély háromnegyedrésze immár mögöttük volt, s a magyarok arcban, kétoldalt és hátban egyaránt legyőzettek. Ha még néhány további mérföldnyit nyomulnak előre, az összes császári hadtestek kezét nyújtanak egymásnak, olyan egyre szűkülő kört formálva, amelyben Magyarországnak mint valami óriáskigyó ölelésében össze kell roppannia.

Most minden azon múltott, hogy míg arcban a Tisza az ellenség számára egyelőre áthághatlan akadályt képez, valamerre lélekezethez jussanak.

Ez kétfelé esett meg: Erdélyben Bem, Szlovákiában Görgei révén. Mindketten olyan hadmeneteket vezettek, amelyek a jelenkor legzsensialisabb hadvezéreit mutatják fel bennük.

Bem december 29-én Kolozsvárra, Erdély egyedüli még magyar kézen lévő pontjára érkezett.¹⁶ Gyorsan összpontosította most a magával hozott erősítéseket, valamint a megvert magyar és székely csapatok maradványait, Marosvásárhely ellen vonult, megverte az osztrákokat s mindenekelőtt Malkowskit kergette a Kárpátokon át Bukovinába, onnan pedig Galiciába, egészen Stanis'awówig törve elő.¹⁷ Majd hirtelen visszatért Erdélybe s maga előtt űzte Puchnert, míg kevés mérföldekre meg nem közelítette Nagyszebent. Néhány ütközet, néhány gyors kereszt- és harántmozdulat, s egész Erdély a kezére került, kivéve két várost, Szebent és Brassót, de ezek is már elveszvék, ha az oroszokat nem hívják az országba. Az a súly, amelyet a tízezres orosz segédcsapatok a mérleg serpenyőjébe vetettek, arra kényszerítette Bemet, hogy visszavonuljon a Székelyföldre. Ott felkelést szervezett a székelyek között, és mielőtt ezt sikerült, a Segesvárig előrehatolt Puchner foglalkoztatását a székely népfelkelésre bizta, maga pedig megkerülte az ő hadállását, egyenesen Szebennek indult, kiverte belőle az oroszokat, megverte az utána nyomuló Puchnert, Brassó felé marsolt s kardcsapás nélkül bevonult oda.

Ezzel Erdély és a magyar hadsereg háta felszabadult. Az a természetadta erődöv, amelyet a Tisza képezett, most meglelte a maga folytatását és kiegészítését a Kárpátoknak és az erdélyi Alpoknak a Szepességétől le egészen a bánási határig terjedő hegységében.

Egyidejűleg Görgei is hasonló diadalmenetet vitt véghez Magyarország északnyugati részén. Pestről egy hadtesttel Szlovákia felé véve útját, két hónapon át sakkban tartja Götz, Chorich és Simunich tábornoknak az övé ellen három oldalról működő hadtestét, s elvégre, mikor állása a nagyobb erő ellenében tarthatlanná lett, a Kárpátokon keresztül átvágta magát Eperjes és Kassa felé. Itt Schlick hátába került, rászoritotta emezt, hogy állását és egész hadműveleti alapját sietve feladja s Windischgrätz főserégéhez húzódjék vissza, maga pedig a Hernád mentén levonult a Tiszához s egyesült a magyar főerőkkel.

Ezek a főerők, amelyeknek az élén most Dembinski állott, szintén átkeltek a Tiszán és az ellenséget minden ponton megfutamtították. A Pesttől 6 mér-

¹⁶ Bem december 25-én szabadította fel Kolozsvárt, amelyet Puchner csapatai előzőleg szintén megszállottak.

¹⁷ Bem ekkor csak a bukovinai Dorna-Watraíg nyomult elő.

földnyire fekvő Hatvanig¹⁸ nyomultak volt előre, ekkor azonban az ellenséges haderők nagyobbfokú összpontosítottsága megint visszafordulásra kényszerítette őket. Kápolnánál, Maklárnál és Poroszlónál heves ellenállást tanúsítottak, majd újból visszatértek a Tisza mögé, éppen abban a szempillantásban, amelyben Görgei Tokajnál a Tiszához érkezett.¹⁹ A két hadtest egyesülése megadta a jelt a magyarok ismétli nagyszerű előnyomulására. Újonnan kiképzett regruták érkeztek az ország belsejéből s erősítették a magyarok hadrakelt seregét. Lengyel és német légiók alakultak, rátermett vezérek fejlődtek ki vagy hívtak meg, és a decemberi, vezetés nélküli, szervezetlen tömeg helyett csakhamar összpontosított, vitéz, nagylétszámú, jól szervezett és kitűnően irányított hadsereg állott szemben a császáriakkal.

A magyarok három oszlopban törtek át a Tiszán. A jobbszárny (Görgei) észak felé vonult, Eperjesnél hátába került az öt korábban nyomon követő Ramberg-hadosztálynak s Rimaszombaton át visszaszorította azt a császári főszereg felé. Ez Egernél, Gyöngyösnél, Gödöllőnél és Hatvannál vereséget szenvedett Dembinskitől és nagy sietve Pestig vonult vissza. Végezetül a balszárny (Vetter) Jelachichot üzte el Kecskemétről, Szolnokról és Ceglédről, Jászberénynél pedig megverte és szintén Pest falai alá való hátrálásra kényszerítette őt.²⁰ Itt állottak most a császáriak, a Duna mentén Pesttől Vácig tág félkörben körülzárva a magyarok által.

Hogy Pestet kelet felől bombázni ne kényteleníttessenek, a magyarok kipróbált módszerükhöz folyamodtak: hogy ti. az osztrákokat inkább manőverek, semmint nyílt, frontális támadás által zavarják ki ebből az állásukból. Görgei megverte Vácot és az osztrákokat a Garam és a Duna mögé vetette vissza, a Garam és a Nyitra között pedig megverte Wohlgemuthot s ezáltal felmentette a császáriak ostromolta Komáromot. A császáriak, hátrálási vonalukon fenyegetetvén, sietős visszavonulásra kényszerültek elszánni magukat; Welden, az új főparancsnok Győr és Pozsony felé húzódott vissza, Jelachich pedig, szerfölött zabolátlan horvátjait megnyugtató, kénytelen volt velük a Duna mentén a legnagyobb sietséggel levonulni Szlavóniába.

Visszavonulása során, amely inkább vad futamlásra hasonlított, mind Welden (s kivált Schlick parancsnoksága alatt álló hátvédje), mind Jelachich még jelentékeny csapásokat szenvedett el. Mégis, miközben az utóbbi hadteste fáradtságosan és lassanként keresztülverekszí magát Tolna és Baranya megyén, Weldennek módja nyílik arra, hogy seregének roncsait összpontosítsa Pozsonyban. Roncsokat, amelyek éppenséggel nincsenek birtokában valamiféle igazi ellenálló-képességnek.

A magyaroknak ezekkel az osztrák főszereg fölött aratott meglepetésszerű győzelmeivel egyidejűleg Perczel Móric Szegedről és Tolnából Pétervárad felé nyomult előre, felmentette azt, birtokba vette a Bácskát és a Bánságba nyomult, itt kezdet nyújtandó az Erdélyből előtörő Bemnek. Bem immár megvette Aradot²¹ és Temesvárt ostromolja; Perczel egészen közel a török határhoz, Versecen²² áll, s így a Bánság meghódítása néhány napon belül befejeződik. Közben a székelyek fedezik

¹⁸ Csak Kápolnáig.

¹⁹ Görgey hadteste már előzőleg, február közepén egyesült a honvédsereg főerőivel s maga is részt vett a kápolnai ütközetben.

²⁰ Engels itt több pontatlanságot és sorrendi hibát vét a Duna–Tisza közén lezajlott hadiesemények felsorolásában, amelyek előbb Dembinski, majd Vetter s végül Görgey főparancsnoksága alatt mentek végbe.

²¹ Arad csak június 27-én nyitotta meg kapuit Vécsey előtt.

²² Pancsován.

az elsáncolt erdélyi, a Véd-sereg a felsőmagyarországi hegy-szorosokat, Görgei pedig jelentékeny haderővel a Jablunkai hágóban, a morvaországi—galíciai határon áll.²³

Egyszóval, már csak napok kérdése, hogy a győzedelmes magyar sereg, a hatalmas osztrák hadak rocsait maga előtt űzve, diadalmenetben bevonuljon Bécsbe s örökre semmivé tegye az osztrák monarchiát.

Magyarországnak Ausztriától való elszakadása már április 14-én Debrecenben elvégeztetett; a lengyelekkel való szövetség január közepe óta nyilvánossá és 20—30 000 lengyelnek a magyar seregbe történt beállása révén valósággá lett.²⁴ Hasonlóképpen az ausztriai németekhez fűződő szövetséget, amely már az október 6-i bécsi forradalom óta és a schwechati ütközetben megvolt, fenn hordozták és ébren tartották a magyar hadseregben küzdő német légiók s nemkülönbön annak stratégiai és politikai szükségessége, hogy a magyarok Bécs megvétele és Ausztria forradalmasítása által elismertessék függetlenségi nyilatkozatukat.

A magyar háború ilyenképpen igen gyorsan elvesztette kezdeti nemzeti jellegét s éppen látszatra legnemzetiesb lépése, a függetlenség kinyilatkoztatása révén elhatározóan európai jelleget öltött. A lengyelekkel mindkét ország felszabadítására, a németekkel Kelet-Németország forradalmasítására kötött szövetség csak akkor nyert végleges karaktert, szilárd alapot, amikor Magyarország elszakadt Ausztriától s ezáltal az osztrák monarchiát feloszlottnak nyilvánította. Magyarország függetlenítése, Lengyelország helyreállítása, Német-Ausztriának Németország forradalmi gyújtópontjává tétele, Lombardia és Olaszhon önként következő függetlenedése — e tervek véghezvitele az egész kelet-európai államrendszert szétrombolja, Ausztriát elenyésztí, Poroszországot felbomlasztja, Oroszországot az ázsiai szélekig szorítja vissza.

A szentszövetségnek tehát mindent meg kellett tennie, hogy gátat vessen a fenyegető kelet-európai forradalomnak: az orosz seregek az erdélyi és a galíciai határ felé hömpölyögtek. Poroszország megszállotta a csehországi-sziléziai határt és megengedte, hogy az oroszokat az ő területén át szállítsák Pterov felé, s kevés napokon belül morva földön állott is az első orosz hadtest.

A magyarok jól tudván, hogy néhány héten belül nagyszámú friss haderőkkel lesz dolguk, nem meneteltek oly gyorsan Bécs ellen, mint kezdetben várható volt. Frontális támadással ők Bécszet éppoly kevésbé foglalhatták el, akár Pestet, hacsak nem lövik, ezt pedig nem tehették meg. Megint, mint Pest esetében, az a kényszerűség állott fenn rájuk nézve, hogy átkaroló mozdulattal vegyék meg a várost, ehhez pedig idő szükségeltetett s bizonyosság afelől, hogy ők maguk oldalt és hátban nem fenyegettetnek. De éppen most fenyegették őket hátulról az oroszok, a másik oldalról pedig Bécs közvetlen veszélyeztetése esetén várható volt a Radetzki-hadsereg erős különítményeinek azonnali előretolása.

A magyarok tehát fölöttébb okosan jártak el, amikor ahelyett, hogy gyorsan Bécsnek indultak volna, megelégedtek azzal, hogy a császáriakat mind messzebb űzzék vissza Magyarországról, a Kis-Kárpátoktól a stájer Alpok nyúlványaiig képezett nagy ívben körülkerítsék őket, egy erős hadtestet Jablunka ellen különítmények ki, megerősítsék és fedezzék a galíciai hegy-szorosokat, támadást intézzenek Buda ellen és — kivált a visszahódított nyugati megyékben — sietve keresztülvigyük a 250 000 emberre menő²⁵ új sorozást. Ilyeténképpen oldalt és hátban bizto-

²³ Görgey valójában csak Győr vonaláig nyomult előre.

²⁴ A magyar seregben csak háromezernyi lengyel harcolt.

²⁵ A képviselőház által április 24-én megajánlott újoncok száma csupán 50 ezer volt, ezeknek a besorozása tehát csak a már az előző évben megajánlott 200 ezer főnyi haderőt egészítette volna ki 250 ezer főnyire.

sítják magukat s olyan hadsereget hoznak létre, amelynek az orosz segélyhadtól éppúgy nincs mit tartania, mint a mégoly nagyszerű korábbi császári seregtől. Ez a dicső fekete-sárga hadsereg 200 000 emberrel vonult be Magyarországra s alig 50 000-rel tért vissza, a többi elesett, megsebesült, megbetegedett, fogságba került avagy átpartolt.

Igaz, az oroszok még sokkal nagyobb szerű seregekkel fenyegetnek. Állítólag 120 000, mások szerint 170 000 emberrel fognak betörni. A *Triester Freiheit* szerint a hadrakelt sereg létszámának jóval 500 000 fölött kell lennie. Ismeretesek azonban az orosz túlzások, tudott dolog, hogy a beharangozott tömegeknek csak a fele szerepel a törzslajstromokban s a törzslajstromok számadatainak fele a valóságban szintén nem létezik. Ausztria örülhet, ha az orosz segítség tényleges állománya a Lengyelország megszállásához szükséges csapatok elvonása után felmegyen 60—70 000 emberre. És ekkora tömeggel a magyarok boldogulni fognak.

Az 1849-i magyar háború sok mindenben hasonlít az 1830—31-i lengyel háborúra. De éppen abban különbözik tőle, hogy most az ő javára szólnak mindazok az esélyek, amelyek akkortájt Lengyelország ellenében estek latba. Tudjuk, Lelewe! akkoriban sikertelenül sürgette, hogy először a néptömegeket láncolják a forradalomhoz a parasztok és a zsidók felszabadítása által, másodsor pedig az egész ősi Lengyelország felköltése révén mindhárom osztozkodó hatalmasságot vonják bele a háborúba, azaz tegyék a háborút európaivá. Ami Lengyelországban annak idején csak akkor végeztetett el, amikor már túlságosan késő volt: a magyarok éppen azzal kezdték. Magyarországon a belső társadalmi forradalom, a feudalizmus megsemmisítése volt az első rendszabály; Lengyel- és Németországnak a háborúba való bevonása a második, s ezzel létrejött az európai háború. Az első orosz hadtestnek német földre való behatolásával kezdődött, az első francia zászlóaljnak német földre való behatolásával fog döntő fordulathoz érkezni.

Azáltal, hogy a magyar háború európaivá lett, kölcsönhatás lépett fel közte és az európai mozgalom minden egyéb eleme között. Alakulása nem csupán Németországra hat, hat Franciaországra és Angliára is. Hogy az angol burzsoázia eltűrje Ausztriának orosz tartománnyá változtatását, nem várható; hogy a francia nép nem fogja tétlenül szemlélni az ellenforradalom mind közelebből fenyegető támadását, az bizonyos. Bárminő lesz is a választások kimenetele Franciaországban, a hadsereg mindenestre a forradalomhoz szegődött, és pillanatnyilag a hadsereg határoz. Ha a hadsereg háborút akar — márpedig azt akar —, akkor a háború elvégeztetett.

A háború tehát eljövend. A forradalom Párizsban, akár a választásokból, akár a hadseregek és a forradalmi pártnak már a választási urnáknál végbemenő testvériesüléséből fog kikelni, küszöbön áll. S míg Dél-Németországban alakulóban van egy forradalmi német hadsereg magva s ez Poroszországot meggátolja abban, hogy tevékenyen részt vegyen a magyarországi hadjáratban, addig Franciaország annál inkább készen áll arra, hogy cselekvően részt vállaljon a harcból. A következő néhány hét vagy talán néhány nap már elhatározó lesz, s a francia, a magyar—lengyel és a német forradalmi hadsereg csakhamar Berlin falai alatt, a csatamezőn fogja megülni testvériesülési ünnepét.

ДЬ. ШПИРА

ПОСЛЕДНЯЯ СТАТЬЯ „NEUE RHEINISCHE ZEITUNG”
О ВЕНГЕРСКОЙ ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЕ

Резюме

В предлагаемом сообщении читатель первый раз получает в венгерском переводе обширную статью последнего (301., с 19 мая 1849 г.) номера „*Neue Rheinische Zeitung*” о развертывании и общеевропейском характере венгерской освободительной борьбы 1848—49 гг., написанную Энгельсом. Текст сопровождается примечаниями, которые вместе с частью Введения исправляют меньшие неточности в деловом отношении и в отношении оценки, имеющиеся в статье, которые в зарубежных изданиях по большинству оставляются без замечаний.

Кроме этого Введение подчеркивает некоторые чрезвычайно важные и заслуживающие серьезного внимания установления автора статьи. Таким является на пр. меткое наблюдение Энгельса, что основная характеристика военных действий венгерской армии заключается в *маневрировании*; эта мысль — как это подчеркивает автор сообщения — может послужить ключом к объяснению и оценке с точки зрения военной истории частных успехов венгерской армии и ее окончательного провала. Или таким же является сопоставление Энгельсом польской освободительной борьбы 1830—31 гг. с венгерской освободительной борьбой 1848—49 гг., где он показывает в основном — и пионерским образом — в какой мере внутреннее буржуазное преобразование Венгрии было решающим условием сопротивления венгерской революции феодальному абсолютизму Габсбургов и таким образом — в отличие от польского восстания, руководители которого отказывались от буржуазного преобразования — ее возвышения до общенационального значения. Таким является тоже связанная с этим веренища мыслей Энгельса, согласно которой именно резко *национальный* характер венгерской революции обеспечил ей крупную *международную* действующую силу, подчеркивание чего тем более необходимо, что есть даже сегодня, кто не осознает, что национальные и общественные задачи венгерской революции оказались в неразрывной связи, что Венгрия — и остальные зависимые страны Восточной Европы — не только не могли отстоять свою независимость без осуществления внутреннего буржуазного преобразования, а также не сумели осуществить внутреннего буржуазного преобразования без низвержения главной опоры феодальных отношений, *феодального* абсолютизма угнетательской империи, и что необходимым условием *быстро* возвышения, *тотального* капиталистического преобразования Венгрии — и других зависимых стран Восточной Европы — оказалась освободительная борьба уже и по той причине, что единственно это могло привести к поколебанию системы восточно-европейских государств, сохраняющей элементы феодализма.

Наконец Введение показывает, что эта статья является единственным трудом Энгельса, в котором он (до времени появления статьи) обзревает, подытоживает — если только и схематично — целый ход венгерской революции, таким образом следует рассмотреть ее как первый очерк того более подробного исследования, которое автор намеревался написать по истории венгерской освободительной борьбы. И так как этот более подробный труд впоследствии все-таки не был написан, главным образом именно данная статья может послужить до некоторой меры его замещением, может объяснить по крайней мере существо и взаимосвязи более важных из взглядов Энгельса относительно венгерской революции.

G. SPIRA

LE DERNIER ARTICLE DE LA «NEUE RHEINISCHE ZEITUNG»
SUR LA GUERRE D'INDÉPENDANCE HONGROISE

Résumé

Sous ce titre, le lecteur reçoit la première traduction hongroise du copieux article écrit par Engels, et paru dans le dernier numéro (du 19 mai 1849, № 301.) de la *Neue Rheinische Zeitung*, touchant le développement et le caractère européen de la guerre d'indépendance hongroise de 1848—49. Le texte est accompagné de notes destinées à

rectifier, avec une partie de l'introduction, les petites imprécisions concrètes et d'appréciation, dont la plupart ont été passées sous silence par les éditions étrangères.

L'introduction souligne en outre certaines constatations très importantes de l'auteur, qui méritent une attention sérieuse. Telle est, par exemple, la remarque pertinente d'Engels, selon laquelle la principale caractéristique des opérations de guerre de l'armée des honvéd fut l'excès de *manoeuvres*. Cette idée, comme l'auteur l'accentue, lui aussi, sert peut-être de clé aux victoires partielles remportées par l'armée des honvéd, en même temps qu'elle explique et apprécie, du point de vue de l'histoire militaire, la défaite finale essuyée par cette armée. Telle est encore cette comparaison qu'Engels fait entre la guerre d'indépendance polonaise de 1830—31 et celle de la Hongrie (1848—49), en montrant en somme le premier jusqu'à quel point la transformation bourgeoise de la Hongrie fut une condition décisive à ce que la révolution hongroise pût faire face à l'absolutisme féodal et s'élevât — contrairement au soulèvement polonais, dont les dirigeants répugnaient à la transformation bourgeoise — à une importance européenne. Dans le même ordre d'idées, Engels constate que c'est précisément le caractère fortement *national* de la révolution hongroise qui lui assura sa grande portée *internationale*. Ce fait mérite d'être accentué d'autant plus, que certains ne comprennent pas encore, de nos jours, que les tâches nationales et sociales de la révolution hongroise étaient inséparables les unes des autres, que la Hongrie — et les autres pays est-européens dépendants — non seulement n'étaient pas à même de lutter pour leur indépendance sans avoir réalisé la transformation bourgeoise du pays, mais ne pouvaient non plus effectuer la transformation bourgeoise, sans renverser l'absolutisme *féodal* du pouvoir oppresseur, ce soutien suprême des rapports féodaux; que la guerre d'indépendance fut enfin une condition indispensable de l'évolution *rapide* et de la capitalisation *intégrale* de la Hongrie et des autres pays d'Europe Orientale, puisque seule elle permettait d'ébranler les régimes conservateurs des éléments féodaux, établis en Europe Orientale.

L'introduction signale enfin que c'est le seul article d'Engels, dans lequel il brosse un tableau d'ensemble de toute la révolution hongroise, depuis sa naissance. L'article peut ainsi être considéré comme la première esquisse d'une étude plus détaillée que l'auteur se proposa d'écrire sur la révolution hongroise. L'étude plus approfondie n'ayant cependant pas été effectuée, c'est précisément l'article en question qui serait appelé à élucider, sur certains points, la nature et les rapports des conceptions d'Engels concernant la révolution hongroise.